

Јован М. ГОРДИЋ*

Универзитет у Нишу

Правни факултет

Предраг М. ГОРДИЋ**

Канцеларија савета за националну безбедност Београд

ТЕРОРИЗАМ КАО ПРЕТЊА ЦИВИЛНОМ ВАЗДУШНОМ САОБРАЋАЈУ – ИСТОРИЈСКИ И ПРАВНИ АСПЕКТИ

Апстракт: У савременим безбедносним условима 21. века, разматрати појам и реалитет тероризма значи сагледавати сложену и битну друштвену појаву. Перманентна примена савремених научно-технолошких достигнућа доприноси развоју нових форми и облика терористичког деловања, што указује на то да тероризам није само политички, већ и правни, историјски, безбедносни, социолошки, психолошки и медијски феномен. Стога је за научно и стручно проучавање потребан мултидисциплинарни приступ. Сагледавајући битне чињенице историјских показатеља и правне регулативе у Републици Србији, указаћемо на актуелност предметног садржаја. Глобализација као процес културног, политичког и економског повезивања присутна је у готово свим сегментима друштва, а у прилог томе, незаобилазно је истаћи да тероризам данас има глобални карактер и да представља глобалну безбедносну претњу. Упоредно са развојем цивилног ваздушног саобраћаја порастао је и број терористичких напада. Отмица ваздухоплова, подметање експлозивних направа на ваздухоплове, различити облици саботаже, судари ваздухоплова на земљи и у ваздушном простору, само су неки од видова терористичких напада, док је рањивост цивилног ваздушног саобраћаја тероризмом постајала све извеснија.

Кључне речи: тероризам, цивилни ваздушни саобраћај, безбедност.

ТЕРОРИЗАМ КАО ПОЈАВА

Тероризам је комплексан, вишедимензионални реалитет који захтева мултидисциплинарни приступ. Деценијама су научни радници и стручњаци покушавали да појмовно одреде општеприхваћену дефиницију тероризма, међутим, истраживање обима, садржаја, термина и праксе тероризма, наилазили су на бројне потешкоће, почевши од претпоставке да се тероризам кроз историју мењао.

Етимологија појма *тероризам* упућује на латински термин *terror* (*terror, terroris*), чије је изворно значење велики страх или ужас, и који у својој основи

* Докторанд, ORCID 0000-0001-6332-1221, jovangordic@gmail.com

** Доцент, ORCID 0009-0009-4253-0054, predraggordic@gmail.com

има индоевропску реч *ter*. Такође, са етимолошког становишта појам тероризам има исти корен као речи *terrible*, са значењем ужасан или, на пример, *deterrent*, са значењем застрашујући, или као израз у српском језику *шресји се*. Сматра се да је реч терор из латинског ушла у француски језик у 14. веку, а прва употреба речи терор у енглеском језику бележи се 1528. године.¹ У научној литератури се крајем 18. века, употреба термина тероризам везује за Робеспјера и проглас „Терор је на дневном реду“. Наиме, од тада се у доступној литератури појам тероризам често користи и као синоним за терор, што је са научног, стручног и практичног аспекта неутемљено и неадекватно. У основи, тероризам је политички концепт који укључује насиље осмишљено ради постизања политичког циља. Политичка природа тероризма разликује овај облик од других видова криминала.

С тим у вези, потребно је истаћи да са научног и стручног становишта још увек не постоји јединствено одређење појма тероризам. Битна чињеница таквог стања огледа се у томе да и поред бројних покушаја јединственог дефинисања предметног појма, такав резултат, односно ефекат се не остварује због тога што су многи аутори под утицајем политичких интереса. Са историјског аспекта, тероризам се често користио за дискредитацију и етикетирање појединаца или група, што се у пракси наставља. Те дефиниције често одражавају политичке ставове аутора, па се тиме не постиже, објективно научно и стручно разумевање и дефинисање тероризма по правилима научног дефинисања појмова коришћењем адекватних термина. Као базну „преддефиницију“ тероризма многи аутори узимају ону са Треће међународне конференције о унификацији кривичног права, одржане 1930. године у Бриселу. Учесници конференције су том приликом тероризам одредили као својеврстан злочин против међународног права, који се испољава умишљеном употребом средстава која имају потенцијал да проузрокују општу опасност. Дакле, важно је истаћи, да ради потпунијег сагледавања тероризма, његове структуре, обима и садржаја, с једне стране, академска заједница нуди дефиницију, а са друге постоји и административно одређење појма. То су дефиниције тероризма које формулишу одређене институције. Из наведених разлога у раду ћемо разматрати академске и административне дефиниције тероризма.

У *Политичкој енциклопедији* под тероризмом се подразумева акција насиља која се примењује из политичких разлога ради застрашивања и беспопштедног сламања отпора онога према коме се врши (1975: 1070).

Војни лексикон истиче тероризам као организовану и системску примену мера насиља са намером да се изазивањем страха и личне несигурности грађана наруши ауторитет државе или остваре неки политички циљеви (1981: 622).

Према Андреји Савићу, у најширем политичком смислу, тероризам је метод политичке борбе за који је карактеристична системска употреба насиља ради застрашивања противника и сламања његовог отпора (1998: 85).

Драган Симеуновић истиче да је тероризам сложен облик организованог индивидуалног или ређе институционалног политичког насиља, обележен застрашујућим брахијално-физичким и психолошким методама политичке борбе, којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима отворене

1 Види више у: Бурсаћ 2020: 84–85.

економске и политичке стабилности једног друштва, системски покушавају остварити велики циљеви (2009: 80).

Љубо Пејановић тероризам дефинише као средство политичке борбе мањине против већине у којој се користи насиље ради изазивања страха и панике код већег броја људи, а са циљем остварења сопствених политичких интереса (2003: 15).

У погледу страних дефиниција и појмовног одређења *Оксфордски речник* истиче да је тероризам употреба насилних радњи ради постизања политичких циљева или присиљавања владе на акцију.

У *Речнику француској језика* тероризам се тумачи као „скуп аката насиља које нека политичка организација врши да би утицала на становништво и створила неку климу несигурности“ (*Dictionnaire de la langue française* 1950: 1979).

Алекс П. Шмид (*Alex P. Schmid*), један од најпознатијих стручњака у области тероризма, истиче да је тероризам, с једне стране, доктрина о претпостављеној ефикасности посебног облика или тактике присилног политичког насиља које изазива страх, док са друге стране представља конспиративну праксу прорачунатог, демонстративног и директног насиља без законских и моралних ограничења, усмерену углавном на цивиле и неборце, изазивајући пропагандне и психолошке ефекте на различиту публику и зарађене стране (2011: 86).

Брајан М. Џенкинс (*Brian M. Jenkins*), водећи експерт у области тероризма, дефинише тероризам као кампању насиља осмишљену тако да изазива страх. Он истиче да је тероризам насиље над системом, које се води изван система (1974: 5261).

Брус Хофман (*Bruce Hoffman*), политички аналитичар специјализован у области студија тероризма, истиче да је тероризам према циљевима и мотивима неизбежно политичко насиље или претња насиљем, осмишљен тако да има далекосежне психолошке последице изван непосредне жртве или мете, спроведен од стране организације са препознатљивим командним ланцем или завереничком ћелијском структуром (2006: 43).

На основу најновијег истраживања које су спровели Алекс П. Шмид, Џејмс Ј. Ф. Форест и Тимоти Лов (*Alex P. Schmid, James J. F. Forest, Timoty Lowe*) може се констатовати да је највећа слабост у области студија тероризма сама методологија истраживања тероризма, као и недостатак универзалне дефиниције тероризма. Међутим, истакнуто је да дефиниција тероризма у највећем броју случајева мора да садржи *насиље* или *силу*, са аспектима *полијтике* (2021: 143) У наставку је истакнуто пет најзаступљенијих појмова у дефинисању тероризма, и то:

- насиље или сила (91.1%);
- политички аспект (82.2%);
- цивили као жртве (48.9%);
- наглашеност циљаних мета (46.7%);
- истицање претње, страха и застрашивања (46.7%).

Применом научне методе анализе садржаја докумената, сагледавали смо и административно дефинисање тероризма. Резултати истраживања су показали да постоји различит приступ одређењу предметног појма, како у документима међународних организација, Организације уједињених нација, Европској унији, Савету Европе,

тако и у кривичном законодавству појединих држава, односно и у подсистему државе. Као пример може нам послужити као се у Резолуцији УН дефинише тероризам:

„Тероризам представља кривична дела, укључујући и она против цивила, почињена са намером да проузрокују смрт или озбиљне телесне повреде, или узимање талаца, у циљу да изазову стање страха у јавности или групи лица, застраши становништво или примора владу или међународне организације да нешто учине или да се уздрже од чињења одређене радње, која чине кривична дела у оквиру и као што је дефинисано у међународним конвенцијама и протоколима, који се односе на тероризам, а која су политичке, филозофске, идеолошке, расне, етничке, верске или друге сличне природе“ (Resolution 1566: 2004).

Обавештајна агенција Министарства одбране САД дефинише тероризам као:

„Тероризам је унапред планирано политичко насиље које се врши против неборбених циљева, а од стране субнационалних група или тајних државних агената, обично са циљем да се утиче на неки аудиторијум“ (Бајт 2004: 15).

„Тероризам подразумева чињење терористичког чина са циљем озбиљног застрашивања становништва или присиљавања органа власти Босне и Херцеговине, владе друге земље или међународне организације, да нешто изврши или не изврши или с циљем озбиљне дестабилизације или уништавања основних политичких, уставних, привредних или друштвених структура Босне и Херцеговине, друге земље или међународне организације“ (Кривични закон БиХ, чл. 201) (Кеча 2012: 26).

НАСТАНАК И РАЗВОЈ ЦИВИЛНОГ ВАЗДУШНОГ САОБРАЋАЈА

Цивилно ваздухопловство представља један од два главна чиниоца ваздухопловства, које укључује све видове комерцијалног и некомерцијалног ваздухопловства, осим војног ваздухопловства.

Као грана индустрије, цивилно ваздухопловство има јединствене карактеристике и представља инструмент глобализације. За разлику од многих других области које прво расту на домаћем тржишту, а затим се шире у друге земље, индустрија цивилног ваздухопловства од свог почетка има међународни карактер.

Историјски гледано, цивилно ваздухопловство и глобализација су се кретали паралелно. То значи да је цивилно ваздухопловство одувек подстицало глобализацију, док је и цивилно ваздухопловство било под утицајем глобализације. Да би се разумела ова интеракција, потребно је осврнути се на историју ваздухопловства.

Ера модерне индустрије ваздухопловства отпочећа од стране браће Рајт (Wright) 17. децембра 1903. године, првим успешним контролисаним полетањем машине теже од ваздуха са погоном. Орвил Рајт (Orville Wright) успео је својим дванаестосекундним одржавањем летелице у ваздуху да удари темеље даљем развоју авијације. Након нешто мање од годину дана, Вилбур Рајт (Wilbur Wright) и његов лет од пет минута показали су да се ваздухопловство развија у правом смеру.

Зачетак цивилног ваздухопловства може се сагледати и на основу историјских архива, који сведоче да је прва авиокомпанија постојала на простору Немачке од

1909. године са називом Делаг (Delag – Deutsche Luftschiffahrts-Aktiengesellschaft), а користила је целелин за превоз путника између немачких градова.

Први и Други светски рат допринели су даљој експанзији ваздухопловства, а након завршетка Првог светског рата многе земље су тражиле начине да користе војну авијацију у комерцијалне сврхе.

Прве мале авиокомпаније настале су непосредно након завршетка Првог светског рата и превозиле су пошту, терет и путнике. Компанија Боинг (Boeing) је 1933. године изградила оно што се генерално сматра првим модерним путничким авионом, Боинг 247, а Јунајтед Ерлајнс (United Airlines) је одмах купио 60 авиона.

Ваздухопловство је имало огроман утицај на ток Другог светског рата, а рат је имао, такође, значајан утицај на ваздухопловство. Након завршетка Великог рата, знатан број држава је већ имао нове авионе и аеродроме опремљене савременим технологијама и организационим процедурама. У међувремену су се појавиле и прве међународне авиокомпаније, чиме се и међународни ваздушни саобраћај све више развијао.

ТЕРОРИЗАМ КАО ПРЕТЊА ЦИВИЛНОМ ВАЗДУШНОМ САОБРАЋАЈУ

Тероризам у цивилном ваздушном саобраћају представља акт међународног тероризма. Парезановић истиче да тероризам никада није усамљен процес, да терористичко деловање подразумева огромне логистичке капацитете, као и да правци терористичког деловања могу бити вишеструки (2022: 88). За научно и стручно сагледавање терористичких напада у ваздушном саобраћају овај став је изузетно значајан.

Упоредно са развојем цивилног ваздушног саобраћаја порастао је и број терористичких напада у цивилном ваздухопловству. Од свих видова транспорта, ваздухопловство је постало најинтересантније средство терористима. Било да се ради о нападу на ваздухоплове или друге ваздухопловне инфраструктуре, ови облици тероризма изазивали су далекосежне последице.

Ако би смо се осврнули на историјски преглед терористичких напада, могло би се закључити да је још у раним тридесетим годинама XX века ваздухопловство постало интересантна мета за терористе. Терористички акти против ваздухопловства започети су првом отмицом ваздухоплова 1931. године и првим бомбашким нападом 1933. године, док су напади на ваздухопловну инфраструктуру, попут напада на аеродроме и авиокомпаније, започети крајем 1960.

У току Другог светског рата нису забележени терористички акти усмерени ка ваздухопловној инфраструктури. Међутим, након 1945. године десили су се значајни политички догађаји попут рађања комунизма у Источној Европи, развој Израела као независне државе, али и сам ток Хладног рата утицали су на развој тероризма у области цивилног ваздушног саобраћаја.

На основу реализованог истраживања сагледали смо развој и примену науке и технологије у настајању и техничко-технолошком унапређењу авиона за цивилне намене, односно цивилног ваздушног саобраћаја с једне стране и тероризма као претње са друге стране. Резултати истраживања су показали да се период

од настајања до савремених услова извођења терористичких напада у цивилном ваздушном саобраћају условно може се поделити на неколико фаза:

- 1930–1958. године;
- 1958–1994. године;
- 1994–2001. године;
- фаза након 11. 9. 2001. године (9/11).

Фаза првих терористичких напада у цивилном ваздушном саобраћају била је карактеристична за ваздухопловно пиратство и отмице ваздухоплова. Иако је за ову фазу карактеристична ниска стопа терористичких напада, важно је проучити појавне тенденције настанка тероризма у цивилном ваздушном саобраћају. Отмице ваздухоплова одликовале су се уценама и изнудама терориста да се ваздухоплов употреби противправно у њихове сврхе. Прва забележена отмица ваздухоплова била је 21. фебруара 1931. године, када је Бајрон Рикардс (*Byron Rickards*) слетевши у Арекипу, Перу, одбио да превезе наоружане припаднике револуционарне организације. Револуционари су задржали Брајана наредних девет дана, а када су испунили свој циљ, обавестили су га да је слободан под условом да превезе једног од члана њихове организације за Лиму, Перу.

Друга фаза терористичких напада у цивилном ваздушном саобраћају често се дефинише и као политичка фаза и период оружаних отмица ваздухоплова, повезана са радикалним групама и побуњеницима. Куба је почетком шездесетих година постала синоним за отмицу ваздухоплова на потезу Кубе и САД због бројних политичких неприлика које су се дешавале у то време. Прва значајна отмица у овој области десила се 1958. године када је револуционар Раул Кастро (*Raúl Castro*) отео кубански ваздухоплов како би скренуо пажњу на тренутне политичке токове који су се дешавали на Куби. Након овог догађаја отмице ваздухоплова су постале све учесталије и интензивније политичко оружје широм света.

Ново поглавље смртоносних напада у цивилном ваздухопловству отпочето је 23. јуна 1985. године када је ваздухоплов Боинг 747–234Б авиокомпаније Еир Индија (*Air India*) на лету 182 уништен бомбом, чиме је страдало 329 особа. Овај напад представљао је једну од највећих катастрофа у области ваздухопловства, све до 11. септембра 2001. године, а тврди се да је изведен од стране Калистанског покрета.² Такође, значајан терористички напад био је 21. децембра 1988. године када је ваздухоплов Боинг 747 на лету 103 авиокомпаније Пан Америка (*Pan American Airlines*) експлодирао. Претпоставља се да је експлозију изазвала бомба постављена у багажник ваздухоплова, чиме је страдало 270 особа, а одговорност за напад преузели су либијски оперативци.

Карактеристично за трећу фазу терористичких напада на цивилни ваздушни саобраћај јесте зачетак бомбашких и самоубилачких напада, уз изазивање великог броја жртава. Многи сматрају да је епоха терористичких самоубилачких напада у цивилном ваздухопловству започета 11. септембра 2001. године, као што постоји реалитет који оспорава ову чињеницу. Након терористичког напада

2 Калистански покрет је покрет сикијских сепаратиста који настоје да успоставе суверену државу за Сике, названу Калистан, у регији Панџаб, Индија.

у Буенос Ајресу, Аргентини, које је извело аргентинско-израелско заједничко удружење (*Argentine Israelite Mutual Association*), ваздухоплов авиокомпаније Алас Чирикенас (*Alas Chiricanas*) експлодирао је 19. јула 1994. године, током свог редовног лета. У ваздухоплову је била група од 12 јеврејских бизнисмена и Либанац Џамал Лија (*Jamal Lyja*), за којег се сумња да је извео самоубилачки бомбашки напад. Подаци истичу да током увиђаја једино Џамалово тело није пронађено и идентификовано, иако је био регистрован као један од путника.

Може се рећи да ниједна од наведених фаза никада није завршена и да је извесно понављање појединих догађаја. Ипак, напади на Светски трговински центар, Пентагон и Белу Кућу, представљају нову фазу терористичких напада на цивилни ваздушни саобраћај у којима се ваздухоплов користи као средство извођења напада. Четири координисана напада у само три сата од стране 19 припадника Ал Каиде (терористичке организације) на челу са Осамом бин Ладеном (*Osama bin Laden*), променили су читав ток историје у домену међународног тероризма, цивилног ваздушног саобраћаја, али и глобалне безбедности.

На основу јавно доступних информација, који су садржани у Глобалној бази тероризма (*The Global Terrorism Database – GTD*), могу се сагледавати подаци и чињенице о терористичким актима у свету од 1970. године. Уочава се да је у периоду од седамдесете године прошлог века до двадесете године овог века, било више од 210.000 терористичких напада. У бази су наведени битни показатељи, који могу послужити за проучавање, али и као научене лекције.

У наведеном периоду изведена су 1430 терористичка акта у цивилном ваздушном простору, дејствима на ваздухопловну инфраструктуру и ваздухоплове. У том периоду за смо девет година, од 1980. до 1989. године прошлог века су извршена рекордна 423 терористичка акта. Сви они су указивали на недовољно ефикасну и ефективну нормативну регулативу, њену примену, пропусте у организацији функционисању мера безбедности, технолошком заостајању у примени превентивних мера, и тако даље. Предузета правна регулатива и њена примена на скенирању, дефинисање радњи у вези кокпита, прописивање забране летња за одређена лица, као и унапређење процедура и мера контроле путника су допринели безбеднијем и сигурнијем цивилном ваздухопловству. Битно је истаћи да у периоду од 2010. до 2020. године није реализована ниједна отмица ваздухоплова, што је битан показатељ. Ипак, треба напоменути да постоје сталне тенденције и борба између оних који планирају, организују и реализују терористичка акта и цивилних органа власти и институција цивилног ваздушног саобраћаја.

Битни показатељи у разматрању предметног садржаја за период од 1970. до 2020. године су и региони по свету где су извршени терористички напади. У почетном периоду изражена терористичка активност је била у западој Европи, а последњих деценија су најзаступљенији на Блиском Истоку, Северној Африци, Јужној Азији као и Подсахарској Африци.

Посебно треба нагласити да су распад Варшавског пакта и дешавања након 11. септембра у САД битно допринели новим формама, делатностима, активностима и појавним облицима тероризма у ваздушном саобраћају, те се он с разлогом сматра глобалном претњом. Брз и експоненцијалан развој цивилног ваздухопловства,

са свим својим предностима, али и слабостима, чиниоци су који се морају научно и стручно разматрати и моделовати као безбедни и сигурни за кориснике.

КРИВИЧНО ДЕЛО ТЕРОРИЗМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Као што је истакнуто, тероризам данас представља један од највећих светских проблема. Када је проблем тероризма у питању, неспорно је да међународни извори права нису делотворно решење за непосредну примену.

Прописом из 2012. године, односно законом о изменама и допунама Кривичног законика Републике Србије, укинут је члан 312 који је дефинисао кривично дело тероризма против Републике Србије. Ово кривично дело било је прописано у Глави 28, које је по карактеру спадало у политичко кривично дело. Сагледавајући данашњу структуру међународних односа, очигледна је ситуација да циљеви терористичких аката не морају бити само политичке већ могу бити и сасвим друге природе. Као последица наведеног, Законом о изменама и допунама Кривичног законика Републике Србије дефинисано је чланом 391 у Глави 34 к. д. тероризма³, којим се на јединствен начин уређује овај институт, без обзира да ли је у питању наша држава или чинилац међународног права. Неопходно је нагласити да су у односу на претходну правну регулативу унета и нова кривична дела, посебно из разлога, јер су она усклађена са потписаним међународним конвенцијама.

Следствено вредностима добара које се наведеним инкриминацијама штите, за Републику Србију оправданост таквог прописивања, колоквијално није спорна али мора се имати у виду однос према кривичном материјалном праву и принципу законитости, јер норме међународног права су непрецизне, још увек неразвијене, њима нису прецизно наведени елементи бића кривичног дела, недостају казне за радње извршења које чине кривично дело. С тим у вези, обухватање криминалне зоне, висина запређених казни и слично, има места предметима критике код одређених кривичних дела из ове главе. Између осталог, нека кривична дела нису у потпуности сагласна са нормативима кривичног права из разлога што су пуко преузете одредбе међународних конвенција, коришћена је неуједначена правна техника приликом формулације ових дела тако што иде од набрајања великог броја облика радње извршења што доводи до високог степена генерализације и нужно имплицира на закључак да немали број кривичних дела из ове главе је бланкетног карактера, самим тим што упућују на правила међународног права те је тиме овај проблем још израженији. И поред тога, Кривични законик Србије уноси више нових решења у овој области прихватањем нових института.

Чланом 391 Кривичног законика РС прописано је кривично дело тероризма као и друга дела, са циљем спречавања аката тероризма, усаглашених са другим међународним конвенцијама. Напред наведеним чланом КЗС дефинисано је кривично дело тероризма са више радњи извршења, и то лакши и тежи облици.

Убрзани процес глобализације, брзи проток информација указује да кривична заштита од тероризма није и не сме бити ограничена националним законодавством, већ међународним уговорима.

3 Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом.

ЗАКЉУЧАК

Глобализација као концепт међународне повезаности допринела је побољшању финансијских трансакција, међународне, али и комуникацијске размене, као и културолошког приближавања света, оживљавајући идеју глобалног села. Праћено концептом глобализације, технолошки развој и иновације допринели су експанзивном порасту различитих индустрија, што је резултирало и развојем цивилног ваздушног саобраћаја, који је постао један од основних инструмената глобализације.

Иако је глобализација са собом доносила бројне погодности, појавили су се и нови безбедносни изазови као продукти глобализације. Тероризам, као савремени вишедимензиони феномен, попримио је размере глобалне безбедносне претње.

Упоредо са развојем цивилног ваздушног саобраћаја развијао се и тероризам у цивилном ваздухопловству. Од свих видова транспорта, ваздухопловство је постало најинтересантније средство, али и мета терориста.

Отмице ваздухоплова, оружани напади на инфраструктуру ваздухопловства, подметање експлозивних и запаљивих направа, као и други видови саботаже, само су неки од облика терористичких напада у досадашњој пракси.

На основу анализе података Глобалне базе тероризма, али и свега наведеног, важно је истаћи да тероризам као претња цивилном ваздушном саобраћају представља константну опасност, чије су тенденције све извесније. С тим у вези, неопходно је да кривично-правна и безбедносна регулатива буде одговарајућа, са израженом потребом за превентивном, куративном и посткуративном регулативом и праксом, ради правовременог ефикасног и ефективног отклањања ризика и претњи тероризма у цивилном ваздушном саобраћају.

ЛИТЕРАТУРА

- Бурсаћ 2020: Борис Бурсаћ. *Врсте и актери исламистичког екстремизма у Ниџерији почетком 21. века*. Докторски рад. Београд: Факултет политичких наука.
- Бајт 2004: Džonatan R. Vajt. *Terorizam*. Beograd: Alexandria Press.
- Војни лексикон 1981: *Војни Лексикон*. Београд: Војно издавачки завод.
- Dictionnaire de la langue française par Paul Raubert, rédaction dirigée par A. Reyet, J. Rey-Debove, Paris, 1979. p. 1950.
- Кеча 2012: Ранко Кеча. *Тероризам – глобална безбедносна претња*. Бања Лука: Арт Принт.
- Кривични законик (Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр, 107/2005 – испр, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019).
- Парезановић 2022: Марко Парезановић. *Заштитна уговорна политика*. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић.
- Пејановић 2003: Љубо Пејановић. *Тероризам и приватно-терористичка дејства у ваздушном саобраћају*. Београд: Војноиздавачки завод и ЈАТ-медиа центар.
- Политичка енциклопедија 1975: *Политичка енциклопедија*. Београд: Савремена администрација.
- Resolution 1566: Threats to international peace and security caused by terrorist acts, 2004.
- Савић 1998: Андреја Савић. *Основи државне безбедности*. Београд.
- Симеуновић 2009: Драган Симеуновић. *Тероризам – општи део*. Београд: Правни факултет.
- Forrest–Price 2016: Jeffrey S. Forrest – Jeffrey C. Price. *Practical Aviation Security: Predicting and Preventing Future Threats* 3rd Edition, Butterworth-Heinemann. United Kingdom: Oxford.
- Hoffman 2006: Bruce Hoffman. *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.

Helmont 2012: K. Anheier/Mark Juergensmeyer, SAGE, California 2012.

Schmid 2011: Alex P. Schmid. *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. New York.

Schmid–Forest et al. 2021: Alex P. Schmid – James J. F. Forest, Timothy Lowe. *A Journal of the Terrorism Research Initiative, Perspectives on terrorism*, volume XV, Issue 3, 143–153.

Jovan M. GORDIĆ

Predrag M. GORDIĆ

TERRORISM AS A THREAT TO CIVIL AVIATION – HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS

SUMMARY

In the contemporary security conditions of the twenty-first century, to consider the concept and reality of terrorism means to examine a complex and significant social phenomenon. The ongoing application of modern scientific and technological advancements contributes to the development of new forms and methods of terrorist activity, indicating that terrorism is not only a political issue but also a legal, historical, security, sociological, psychological, and media-related phenomenon. Therefore, a multidisciplinary approach is necessary for both scientific and professional research.

By observing key historical indicators and legal regulations in the Republic of Serbia, we will highlight the relevance and need for adequate, efficient, and effective regulation of this issue. Globalization, as a process of cultural, political, and economic integration, is present in almost all segments of society. In support of this, it is important to emphasize that terrorism today has a global character and represents a global security threat.

Alongside the development of civil aviation, the number of terrorist attacks has increased. Aircraft hijackings, planting explosive devices on aircraft, various forms of sabotage, and collisions of aircraft on the ground and in the airspace are just some of the manifestations of terrorist attacks, while the vulnerability of civil aviation to terrorism has become increasingly apparent.

Keywords: terrorism, civil aviation, security.